

EL DRET A L'AIGUA

Ramon Gené Capdevila

El món del dret i de la justícia, pot semblar a voltes ben allunyat de la nostra realitat quotidiana. No obstant l'anterior, com és sabut, és ben present en tots els àmbits de la nostra vida: quan naixem, ens casem o morim s'inscriuen les referides situacions al Registre Civil, si anem avui, simplement, a comprar el pa del dia, se'ns aplica la normativa general d'obligacions i contractes, la legislació en matèria de l'Impost sobre el Valor Afegit (IVA), i, especialment, el Real Decret 308/2019, de 26 d'abril, pel qual s'aprova la norma de qualitat del pa, publicada al BOE l'11 de maig del present i que ha entrat en vigor el propassat 1 de juliol,¹ etc.

¹ En aquest norma, entre d'altres, s'estableix una nova definició del pa comú, que s'amplia a pans elaborats amb farines integrals, altres cereals, segó, etc. Aquest nova definició de pa comú permet l'aplicació d'un IVA reduït (4%) a molts més productes de consum habitual, com ara pa integral, pans d'altres cereals diferents del blat i pans elaborats amb segó, que fins ara tenien un tipus d'IVA del 10%. També s'hi ha inclòs una mesura que consisteix a limitar la quantitat de sal

Però no és pas ni del pa ni d'aquest Real Decret, sense dubte prou interessant i que substitueix la reglamentació sobre el pa de l'any 1984, del que volia parlarvos, sinó que aprofitant l'avinentsa de la nostra estimada festa de Sant Magí de Cervera, i com s'expressa en el títol d'aquest article, tractarem, molt breu i didàcticament, sobre "*el dret a l'aigua*", des d'una doble vessant, a saber, d'una banda, la legislació que afecta al món de l'aigua, i de l'altra, al dret fonamental a tenir aigua.

Començant per aquest últim, cal tenir present d'antuvi que la Resolució 64/292, de 28 de juliol de 2010 de l'Assemblea General de Nacions Unides va reconèixer el dret a l'aigua com un dret humà inalienable, essencial per a la plenitud del fonamental dret a la vida reconegut a l'article 25.1 de la Declaració de Drets Humans de 10 de desembre de 1948, bo i definint-lo com "*el dret de tots a disposar d'aigua suficient, salubre, acceptable, accessible i assequible per a ús personal*

que es pot utilitzar per elaborar pa comú, que serà obligatòria a partir de l'1 d'abril de 2022.

i domèstic” i exhortant als Estats i a les organitzacions internacionals, a aportar a tota la població el corresponent accés als recursos hídrics (*aigua potable*).² Prèviament però, ja s’havien aprovat diverses declaracions no vinculants en el mateix sentit, així, per exemple, la Carta Europea dels recursos de l’aigua de l’any 2001 declarava, al seu torn, que “*tota persona té dret a disposar d’aigua suficient per satisfer les seves necessitats essencials*”.

L’efectivitat d’aquest dret es concreta, segons alguns autors, d’una banda, amb la denominada llibertat d’accés al recurs, inherent al dret a la vida, i, de l’altra, amb el dret al subministrament domiciliari de l’aigua potable, que implica la prestació d’un servei del qual són responsables els poders públics i que pot ser prestat directament per aquests poders o través d’empreses privades. I és que la resolució de l’ONU no indica en cap moment que el servei d’abastament i sanejament d’aigua hagi de ser gratuït, sinó que sigui econòmicament sostenible, i per tant, resulta necessari que els costos siguin coberts pels beneficiaris.³ Deixem però,

per ara, aquest debat.

La Constitució Espanyola de 1978 no fa menció expressa a l’aigua com a dret fonamental, però aquest pot considerar-se implícitament inclòs en el dret fonamental a la vida (*article 15 CE*) i en els altres drets constitucionalment reconeguts.

A Espanya doncs, segons alguns autors, el servei d’aigua i sanejament està garantit d’acord als criteris marcats per l’ONU, tant de fet com de dret, almenys des de la Llei d’Aigües de 13 de juny de 1879, fita històrica que establí la titularitat pública de l’aigua, l’obligació de les administracions de garantir-ne l’accés als ciutadans i la prioritat de l’abastament domèstic sobre la resta d’usos. El fet que les aigües siguin considerades com un bé de domini públic ha fet innecessària la configuració d’un dret subjectiu a l’aigua ja que l’ús públic d’aquest recurs inclou la satisfacció de les necessitats domèstiques dels ciutadans, i al seu torn, la jurisprudència dels nostres tribunals ha reconegut en nombroses ocasions el dret al subministrament de l’aigua al tractar-se d’un servei municipal obligatori per a tots els municipis, d’acord a l’article 26.1.a de la Llei 7/1985, de 2 d’abril,

² Encara quan les tres quartes parts del nostre planeta estan cobertes per aigua, cada vegada es fa més evident l’escassetat d’aigua potable apta per al consum humà a nivell global, essent un dels principals reptes actuals de la humanitat el que tothom pugui disposar-ne. A tal efecte, cal destacar que garantir la disponibilitat i una gestió sostenible de l’aigua i de les condicions de sanejament es contempla com un dels Objectius de Desenvolupament Sostenible (*ODS*), popularment coneguts també com *Agenda 2030*.

³ La Directiva Marc de l’Aigua (*Directiva 2000/60/CE, de 23 d’octubre de 2000*) té com a finalitat garantir “*el subministrament suficient d’aigua*

superficial o subterrània en bon estat, tal com requereix un ús de l’aigua sostenible, equilibrat i equitatiu”, i afirma rotundament que “*l’aigua no és un bé comercial com els altres, sinó un patrimoni que cal protegir, defensar i tractar com a tal*”. No obstant, aquesta directiva no configura expressament a l’aigua com un “*dret*”, sinó que considera aquest recurs com un “*patrimoni*” que cal protegir perquè pugui ser utilitzat de forma sostenible per a la satisfacció de les necessitats humanes.

Postal d'Àngel Toldrà Viazo.

reguladora de les Bases del Règim Local.⁴

D'altres autors han assenyalat, en canvi que en la pràctica, i com a fruit de la crisi econòmica de l'últim decenni, aquest dret podia ser "*paper mullat*" -mai més ben dit en aquest cas- davant la creixent incapacitat econòmica de molts ciutadans per accedir-hi, fet que motivà inclús al seu dia una recomanació de la Comissió Europea al Govern per reconèixer el problema derivat del tall del subministrament d'aigua a les llars per impagaments, i havent-se adoptat per aquest, més recentment, les corresponents mesures per garantir el proveïment mínim d'aigua per a tots els ciutadans, igual que amb altres subministraments bàsics.⁵

⁴ D'acord a l'esmentat art. 26, tots els municipis hauran de prestar, en tot cas, els serveis d'enllumenat públic, cementiri, recollida de residus, neteja viària, abastament domiciliari d'aigua potable, clavegueram, accés als nuclis de població i pavimentació de les vies públiques, i els municipis amb població superior a 5.000 habitants -com el cas de la nostra ciutat de Cervera-, a més, parc públic, biblioteca pública i tractament de residus. La resta d'actuacions de la Paeria de Cervera són, per dir-ho d'alguna manera, segons aquest text legal, "*voluntàries*".

⁵ Vegeu al respecte, entre d'altres, la Llei Catalana 24/2015, de 29 de juliol, de mesures urgents per afrontar l'emergència en l'àmbit de l'habitatge i de la pobresa energètica, el Real Decret 897/2017, de 6 de octubre, pel que es regula la figura del consumidor vulnerable el bo social i altres mesures de protecció i el Real Decret-Llei 15/2018, de 5 d'octubre, de mesures urgents per la transició energètica i protecció dels consumidors. En aquest sentit, és encomiable també la tasca de les diferents entitats socials, com Caritas i Creu Roja, amb el suport de tota la societat. Serveixi d'exemple el Conveni de col·laboració entre EASCS, l'empresa

En els Estatuts d'autonomia, les mencions a l'aigua com a dret fonamental dels ciutadans són escasses, no constant per exemple en l'Estatut d'Autonomia de Catalunya.⁶ Resulta paradigmàtic, per contra, l'article 17 de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana, primer text autonòmic que va reconèixer el dret a l'aigua, l'any 2006, i objecte de la interessant Sentència 247/2007 del Tribunal Constitucional que, encara que desestimà el recurs d'inconstitucionalitat, buidà el contingut del dret autonòmic a l'aigua i la restitució dels seus excedents en declarar que el denominat dret a l'aigua no era un veritable dret sinó només un principi rector l'efectivitat del qual depèn de l'Estat i no de les Comunitats autònomes.

Passem ara, breument, a la legislació que afecta a l'aigua i partim, novament de la Constitució. En l'article 132.2 s'institueix jurídicament l'aigua com un bé de domini públic (*el Domini Públic Hidràulic*). Aquesta qualificació converteix l'aigua en un bé públic nacional, o el que és el mateix, l'Estat és el titular o el propietari d'aquest recurs, la qual cosa hauria de garantir que s'utilitzi d'acord als principis de racionalitat i solidaritat consagrats constitucionalment.

d'aigües de Cervera, i la Creu Roja, per a garantir l'accés a l'aigua de la població vulnerable, i destinar l'estalvi generat per la conversió de la factura en paper a la factura digital per part dels consumidors, al projecte de pobresa energètica de la Institució.

⁶ L'article 117. Aigua i obres hidràuliques, regula fonamentalment qüestions competencials.

En el mateix sentit, l'article 2 del Reial Decret Legislatiu 1/2001, de 20 de juliol, pel qual s'aprova el text refós de la Llei d'aigües *-la principal norma estatal en la matèria-*, s'estableix quines són les aigües que constitueixen el domini públic de l'Estat: Les aigües continentals, tant les superficials com les subterrànies renovables amb independència del temps de renovació; les lleres de corrents naturals, contínues o discontinües, els llits dels llacs i llacunes i els dels embassaments superficials en lleres públiques, els aqüífers, als efectes dels actes de disposició o d'afecció dels recursos hidràulics, i les aigües procedents de dessalar l'aigua de mar.

D'altra banda, són aigües de domini privat: Les lleres per les que ocasionalment discorren aigües pluvials en tant travessen, des del seu origen, únicament finques de domini particular (*art. 5.1*), les basses situades en predis de propietat privada (*Art. 10*), i els llacs, llacunes i basses, sobre els quals hi hagi inscripcions expresses en el Registre de la Propietat (*Disposició Addicional 1*) així com els drets anteriors reconeguts o que es puguin reconèixer.

En aquest sentit, cal tenir present que la Llei d'Aigües de 1985 establí com a principi general que tant les aigües superficials com subterrànies pertanyen al domini públic hidràulic, si bé es respectaven els drets preexistents sobre les aigües privades, subsistents avui en dia (*sempre que no hi hagi hagut modificació en llur explotació*). En la regulació anterior, la Llei d'Aigües de 1879 facultava el propietari d'un terreny a apropiar-se de les aigües subterrànies que obtingués mitjançant pous establint

llur titularitat a perpetuïtat a favor de l'amo de la finca (*articles 22 i 23*). Avui en dia però, l'explotació o aprofitament del domini públic hidràulic es realitza, fonamentalment, mitjançant la corresponent concessió administrativa.

A més a més del Reial Decret Legislatiu 1/2001, de 20 de juliol, pel qual s'aprova el text refós de la Llei d'aigües, i en funció del cas concret que es plantegi *-per exemple, obtenir l'autorització de l'Organisme de Conca (Confederació Hidrogràfica o Agència de l'Aigua), per obrir un pou o font com la que miraculosament feu brollar Sant Magí a la Brufaganya-*, cal tenir present avui nombrosa normativa, de l'àmbit europeu (*directives comunitàries*), nacional, autonòmic i local.⁷

En l'àmbit estatal, i en l'exemple indicat, caldria tenir en compte, entre d'altres, el Reial Decret 927/1988, de 29 de juliol i el Reial Decret 849/1986, de 11 d'abril, que desenvolupen diversos capítols de la Llei d'Aigües, i el Reial Decret 140/2003, de 22 de febrer, que estableix els criteris sanitaris de la qualitat de l'aigua de consum humà i regula el proveïment d'aigua propi, en la

⁷ Disposicions que no sempre es respecten, a voltes perquè resulta més econòmic satisfer la sanció en cas de que et descobreixin en comptes de demanar els permisos, i que fa que es multipliquin els pous al llarg la nostra geografia, però que poden comportar importants responsabilitats. Enguany, malauradament, hem estat testimonis de la mort del petit Julen, el nen de dos anys que va caure a un pou a la finca de Totalán (*Málaga*), el propietari de la qual és investigat pel Jutjat d'Instrucció número 9 de Málaga, que instrueix el cas, per un delictes d'homicidi per imprudència greu.

mesura que l'aigua del pou es destina al consum humà.⁸ En l'àmbit català, resulta de cita obligada, entre les diverses disposicions, el Decret legislatiu 3/2003, de 4 de novembre, pel qual s'aprova el Text refós de la legislació en matèria d'aigües de Catalunya.⁹

Adicionalment, caldria considerar la normativa local, les disposicions en matèries connexes (*p. ex. mediambientals*), i les diverses sentències dels tribunals. Així mateix, podríem analitzar també moltes altres qüestions, doncs la literatura entre l'aigua i el dret és ben prolífica, i hom pot imaginar fàcilment, per posar un altre exemple, que fer un pantà és no només una magnífica obra d'enginyeria civil, sinó també una “*feinada*” jurídica, pel que implica de permisos, expropiacions, etc. No obstant, naturalment, aquest anàlisi s'escapa a la pretensió merament divulgativa o introductòria del present escrit, i si s'escau, en futures edicions del Quadern ja prosseguirem amb aquestes altres qüestions.

No voldríem acabar aquest article però sense fer referència al famós Tribunal de les Aigües de la Vega de València, la institució de justícia més antiga existent a Europa i declarada Patrimoni Cultural Immaterial de la

⁸ Hom pot localitzar aquesta normativa, i fins a un total de 44 disposicions en la matèria, al “*Código de Aguas Normativa Estatal*”, publicat pel BOE i descarregable en PDF a llur pàgina web: <https://www.boe.es/legislacion/codigos/codigo.php?id=32&modo=1¬a=0&tab=2>

⁹ Hom pot localitzar aquesta disposició i d'altres, en l'àmbit de Catalunya, a la web de l'Agència Catalana de l'Aigua: <http://aca.gencat.cat>

Humanitat el 30 de setembre de 2009.¹⁰ El Tribunal es reuneix tots els dijous a les 12:00 hores, a la porta dels apòstols de la catedral de València, on posteriorment es celebra una sessió administrativa a la Casa Vestuari de la Plaça de la Mare de Déu de València per discutir diversos assumptes, principalment la distribució de l'aigua. L'inici de la sessió del Tribunal el donen, com no podria ser d'altra manera, les campanes de la torre del “*Micalet*”.

I ja que parlem de campanes (*un dels meus temes preferits, com sabeu*), de Patrimoni Cultural Immaterial, de Cervera, i de Sant Magí (*un altra predilecció meva, compartida segurament amb tots vosaltres*), deixeu-me concloure també en aquests Quaderns, per a la història, amb dos fets i un anhel.

Els fets: Que els tocs de campanes i la Festa Major del Santíssim Misteri han estat declarats per la Generalitat de Catalunya, respectivament, Element Festiu Patrimonial d'Interès Nacional¹¹, el 2017, i Festa Patrimonial d'Interès Nacional¹² enguany 2019.

I l'anhel: Que la Festa de Sant Magí de Cervera, obtingui també ben aviat el reconeixement jurídic que es mereix. El reconeixement social és obvi que ja el té.

Molt bona Festa de Sant Magí a tothom.

¹⁰ Vegeu <https://www.tribunalde lasaguas.org/es/>

¹¹ ACORD GOV/150/2017, de 24 d'octubre.

¹² ACORD GOV/52/2019, de 9 de abril.